

بررسی تحولات برجام و منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای تاکنون

الناز حسن نژاد کاشانی^۱

چکیده

هدف اصلی این مقاله، بررسی یکی از موضوعات مهم و اساسی روز، یعنی مسئله برجام و منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای است و تأکید بر لزوم بررسی برجام در مجلس از سوی تعدادی از نمایندگان این موضوع را به یک ضرورت اساسی تبدیل کرده است: این که برجام چیست؟ برجام دارای چه ماهیت حقوقی است؟ اینکه برجام یک تعهد بین‌المللی است یا خیر؛ این که برجام آیا معاهده است یا یادداشت تفاهم۔ توافق تصویب شده (Ratified Agreement) توافق امضا شده (Signed Agreement) است یا خیر؛ دیدگاه ایران نسبت به برجام به چه صورت است؟ در این مقاله سعی شده ابعاد این موضوع و تحولاتی که تاکنون پشت سر گذرانده و همچنان مطرح است بیان شود و مولفه‌های قوت و ضعف و آثاری که بر جامعه داشته و اکنون نیز دارد بررسی شود و در مسئله بعد بررسی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و پروتکل الحاقی و غیره مورد نظر واقع شده است.

واژگان کلیدی: برجام، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، پروتکل الحاقی، منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، ان پی تی.

۱. دانشجوی حقوق بین‌الملل دانشگاه پردیس فارابی دانشگاه تهران.

مقدمه

برجام (Joint Comprehensive Plan of Action) سندی است که به منظور اعمال برخی تحریمات علیه ایران تدوین شده و علت تنظیم آن این بوده که ایران را به عنوان تهدیدی بر صلح هسته‌ای قلمداد می‌کنند. پیشینه برجام از "برام" یعنی برداشتن تحریمات و انجام اقدامات اعتمادسازی ایران نشأت گرفته است. برجام در واقع برنامه جامع اقدام مشترک است که در ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ بین ایران و گروه ۵+۱ (چین، فرانسه، آلمان، روسیه، انگلیس، آمریکا) منعقد شده است. در ابتدا مذاکراتی بین ایران و این دولت‌ها شکل گرفت که به نتیجه نرسید؛ ولی پس از سال ۱۳۹۲ اولین مذاکرات در قالب «سند برنامه جامع اقدام مشترک» به توافق رسید و در ۳ آذر ۱۳۹۲ برجام منعقد شد و طرفین برخی اقدامات داوطلبانه، از جمله پایین آوردن سطح غنی سازی در خصوص ایران و توقف تحریم‌ها و خروج منابع و دارایی‌های ایران از حالت انسداد در بانک‌های خارجی در دولت‌های اروپایی را پذیرفتند و بیانیه لوزان در این زمان بود که مطرح شد و طبق آن اتحادیه اروپایی و آمریکا همزمان با اجرای تعهدات ایران، به گونه‌ای که توسط آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نظارت شود، تحریم‌ها را متوقف خواهند کرد و صدور قطعنامه جدید شورای امنیت؛ در خصوص تأیید برجام در این بیانیه مورد نظر قرار گرفته بود که طبق آن، کلیه قطعنامه‌های قبلی مرتبط با موضوع هسته‌ای لغو می‌شد و در نهایت در ۲۳ تیرماه برجام توافق شد! در خصوص این سؤال که آیا برجام معاهده است یا خیر؛ دیدگاه‌های مختلفی مطرح شده است در ابتدا باید به بررسی این موضوع پرداخت.^۲

---

۱. ابوالحسن شیرازی، حبیب اله (۱۳۹۴). کالبدشناسی مذاکره هسته‌ای ایران و آمریکا تا حصول برجام و

تصویب قطعنامه ۲۲۳۱، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، شماره ۳۰، ۱ تا ۲۸.

۲. احدیان، محمد سعید (۱۳۹۴). برجام در تحلیل کلان و خرد، موسسه فرهنگی خراسان.

گفتار اصلی

در خصوص برجام، یکی از مسئولان مطرح کرده است که برجام یک بسته (package) است و نمی‌توان هیچ ملاحظه‌ای (reservation) نسبت به آن اعمال کرد. به عبارتی، نه می‌توان آن را تغییر داد و نه چیزی به آن افزود و نه چیزی از آن کاست. عده‌ای معتقد هستند که باید تفسیری مبتنی بر قصد صورت گیرد و برخی عینیت و قصد را ملاک قرار می‌دهند؛ عده‌ای معتقد هستند با استناد به بند ۸ از اصل ۵۲ ق.ا: «نفی هر گونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و بر اساس بند ۸ اصل ۴۳ ق.ا: اینکه برای تامین استقلال اقتصادی باید مانع سلطه اقتصادی بیگانه بر کشور شد و بر اساس اصل ۱۴۶ ق.ا: که استقرار هر گونه پایگاه نظامی خارجی به معنای سلطه بیگانه و تعرض به استقلال و حاکمیت ملی هست؛ ممنوع است و تنها در صورتی مجاز است که مجلس آن را تصویب کند در خصوص برجام اگر معاهده به تصویب مجلس نرسد اعتباری ندارد. این‌ها دیدگاه و نظریاتی است که بیان شده است، در خصوص معاهده بودن برجام گفته شده که در آن زمان؛ فقط توافق سیاسی بوده است. به این موضوع؛ حتی در کنگره آمریکا به عنوان یک توافق سیاسی نگاه شده است که می‌توان با ملاحظه متن برجام به این حقیقت پی برد. دیباچه برجام شامل مقدمه و مفاد عمومی (در خصوص الزامات و اقدامات مربوط به ایالت متحده و ایالات عضو اروپایی در خصوص تحریم‌ها و برنامه زمان بندی حل و فصل اختلافات است) می‌باشد. در این سند؛ از واژه Commitment استفاده شده که نسبت به واژه obligation الزام کم تری دارد و ضوابط این سند شامل ۵ قسمت است:

۱. اقدامات هسته‌ای که شامل کاهش سانتی فیوژها و میزان ذخیره سوخت،

رآکتور عراق، تاسیسات نظنز و بعد نظامی فعالیت‌های هسته‌ای می‌شود؛

۲. اقدامات مربوط به تحریم‌ها؛

۱. کمیته بررسی تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴). ابعاد و پیامدهای برجام و قطعنامه

شورای امنیت سازمان ملل، شماره ۱.

۳. همکاری هسته‌ای صلح آمیز؛

۴. کمیسیون مشترک؛

۵. برنامه زمان بندی (Implementation Plan)

در کنار برجام؛ قطعنامه شورای امنیت «۲۲۳۱» هست که دو ضمیمه دارد. قابل ذکر است در این قسمت، سند ۱۰۴ صفحه‌ای برجام، دو بیانیه دولت‌های عضو شورای امنیت، شورای امنیت در بندهای آغازین که به برجام، اشاره دارد و آن را تأیید می‌کند؛ را داریم در ضمیمه ب محدودیت‌هایی را برای دولت ایران وضع می‌کند. از این‌ها که بگذریم در طی مراحل که برجام پشت سر گذرانده، می‌توان به مرحله تصدیق شورای اتحادیه اروپا و بعد هم دستورالعمل وزارت خزانه داری ایالت متحده در خصوص تحریم‌ها بر اساس اقدامات مشترک تا زمان اجرای برجام اشاره کرد. البته قبل از برجام، کنگره ایالت متحده قانون بازبینی برنامه هسته‌ای ایران را وضع کرده بود و بعد از آن در ۲۶ شهریور ۱۳۹۴ از کنگره عبور کرد و به ارجاع به مراجع داخلی نیاز نبود و بحث طرح دو فوریتی برجام مطرح شد که طبق آن دولت باید لایحه‌ای به مجلس بدهد و چون دولت معتقد بود که این برجام معاهده نیست، پس به لایحه هم نیازی ندارد در نهایت یک فوریت آن در کمیسیون امنیت ملی مطرح شد و گفته شد ایران به انجام اقدامات متناسب موظف است. در مرحله بعد، یعنی برنامه ریزی (زمان بندی) روز نهایی شدن را داریم. یعنی روزی که کار برجام تمام شود. به عبارتی در ۲۳ تیرماه بعد از تصدیق، برجام را به همراه پیش نویس قطعنامه‌ای تسلیم ملل متحد می‌کند و آژانس اقداماتی را برای شفافیت و بند ۱۴ از بخش ۳۰ انجام می‌دهد مرحله بعدی روز پذیرش (Adoption Day) است، ۹۰ روز بعد از ۲۳ جولای (۲۶ مهرماه ۱۳۹۴) یا روز زودتری که طرفین توافق کنند، روز پذیرش است که برجام واجدش می‌شود. قابل ذکر است که ایران به آژانس اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی و موقت را اعلام می‌کند و بحث اقدامات اروپا و ایالت متحده طبق دو مقرر ۴۱۳ و مقرر ۲۶۷ مطرح شد که به واسطه مقررهای که اتحادیه اروپا وضع کرد، دو مقرر ۴۱۳ و ۲۶۷ اجرا نخواهد شد و همچنین در این زمان وضع سند اعراض ایالت متحده و توقف تحریم‌های هسته‌ای ایران را

داریم. در نهایت بعد از ۵ اقدام توسط ایران که در سند ذکر شده آژانس مقررهای که اتحادیه اروپا وضع کرده و سند اعراض ایالت متحده را واجد اثر می‌کند و مرحله بعد روز پایان است که ۸ سال از تاریخ روز پذیرش (۱۸ اکتبر) یا از زمانی که آژانس در خصوص اعمال ایران در فعالیتی هسته‌ای گزارش می‌دهد، می‌گذرد و مرحله بعدی تصویب پروتکل الحاقی در مجلس توسط ایران است که به برداشته شدن تحریم‌ها منجر می‌شود و در نهایت، روز اختتام قطعنامه شورای امنیت را داریم که ۱۰ سال از روز پذیرش است که در این روز شورای امنیت برنامه هسته‌ای ایران را از دستور کارش خارج می‌کند.

برای این که یک سند معاهده تلقی شود به قصد نیاز وجود دارد که اگر این قصد احراز نشود، معاهده نخواهد بود. در خصوص ماهیت برجام در حقوق داخلی به مواد ۷۷ و ۱۲۵ قانون اساسی مبنی بر تصویب مجلس و لزوم آن استناد می‌شود. در خود برجام به این موضوع اشاره‌ای نشده است و باید به اوضاع و احوال و ادبیات و شکل سند توجه کنیم. اگر مبنا را قصد و نیت طرفین قرار دهیم، باید بگوییم از زمان صدور برنامه اقدام مشترک ۳ آذر ۱۳۹۲ تا نهایی شدن در ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ مقامات رسمی دولت‌های مذاکره کننده، از جمله ابوما و وزیر امور خارجه ایالت متحده اعلام کردند هدفشان از برجام معاهده نبوده و صرفاً یک توافق سیاسی است و تعهد حقوقی به دنبال خود ندارد و امکان مقابله به مثل در صورت عدم اجرای اقدامات توسط دولت مقابل وجود خواهد داشت و این که برجام در کنگره مطرح شد هدف اصلی تأیید یا رد خود سند بوده، نه این که آیا برجام معاهده است یا یک توافق ساده. از لحاظ لغوی عباراتی که در سند برجام به کار رفته بار آمرانه و الزام آور کمی را با به همراه دارند. از لحاظ شکلی این سند با معاهده تفاوت دارد چرا که در معاهده مقدمه، متن اصلی و عباراتی در خصوص اختتام یا شیوه حل و فصل حقوقی آمده است؛ ولی در متن برجام شیوه سیاسی است و مکانیسم حقوقی وجود ندارد و بحث یادداشت تفاهم را می‌توان مطرح کرد که به نوعی به برجام تسری داده می‌شود؛ این که برجام نوعی یادداشت تفاهم است و اگر معاهده بود به صورت آمرانه تنظیم می‌شد. در کنار این مطالب می‌توان به این دیدگاه استناد کرد که برجام سندی

است راجع به نحوه اجرای حقوق و تعهدات ایران بر اساس معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و موافقت نامه پادمان؛ که ایران پیش از انقلاب به این معاهده پیوسته است. تمامی دعاوی راجع به فعالیت و حق ایران به غنی سازی است و سندی که منعقد شده، راجع به نحوه اجرای حقوق و تعهدات آن است و سند جدیدی نیست در نتیجه برجام طبق مطالب گفته شده معاهده نیست.

برجام تا به امروز

"برجام" یا "برنامه جامع اقدامات مشترک" از مسائلی است که به دلیل اهمیت خاصی که دارد، در هرجا و مکانی در مورد آن صحبت می‌شود. به عنوان مثال، گفته شد میان بحث برجام و آزمایش موشکی تفاوت آشکاری وجود دارد و به هیچ وجه آزمایش موشکی نقض برجام نیست. در رسانه‌ها مطالب بسیاری در این خصوص دیده می‌شود. در خصوص روز اجرای برجام، زمان مورد نیاز حداکثر تا پایان دی ماه تعیین شده بود، از اقداماتی که به موجب این سند صورت گرفته، می‌توان به بحث طراحی قلب راکتور جدید اراک اشاره کرد که کشورهای ۱+۵ در طراحی و تامین تجهیزات آن کمک لازم را بر عهده گرفتند. در این میان، بحث ورود تعداد زیادی از بازرسان آژانس به ایران را داشتیم. بعد از آن، موضوع ساخت دو نیروگاه اتمی مشترک با روسیه مطرح شد. در این زمان، ورود آمانو به تهران و دیدار با رییس جمهور را داشته‌ایم و گفته شده تحریم‌ها عملاً با توجه به فرامین یا بیانیه‌هایشان که قبلاً صادر شده بود و منتظر نظر آژانس بودند، برداشته شده است و مهم ترین بخش تحریم‌ها بخش بانکی بود که نمی‌توانستند پول جا به جا کنند که این تحریم هم برداشته شد. بیش ترین امتیازی که از این قضیه به دست آمده، حق غنی سازی و تولید آب سنگین است. مسئله بعد پذیرش عدم استفاده از فلز اورانیوم است که در این زمان روی داده است. دستاوردهای جدید هسته‌ای در حوزه‌های سوخت، لیزر، نیروگاهی و سلامت ۱۹ فروردین ۱۳۹۵ در مراسم روز ملی فناوری هسته‌ای در تهران رونمایی شد و از جمله رویدادهای دیگر، می‌توان به پیشرفت مذاکرات با چین برای بازطراحی راکتور اراک اشاره کرد. علاوه بر اسناد رسمی و بیانیه مشترکی که میان ایران، چین و آمریکا در این باره امضا شد، یادداشت تفاهمی با چین در این زمینه وجود دارد که بر اساس آن جلسات کارشناسی و غیره در تهران و پکن

برگزار شده است. از اقدامات دیگر، امضا شدن تفاهم نامه همکاری سازمان انرژی اتمی و پژوهشگاه صنعت نفت با حضور معاونان دو نهاد است که براساس این تفاهم نامه که در ۱۱ محور تنظیم شده، سازمان انرژی اتمی نیازهای تجهیزاتی صنعت نفت را به ویژه در خصوص ساخت سانتی فیوژ های اولترا تامین می‌کند و قرار بر این است در مرحله نخست از اجرای این تفاهم نامه ده دستگاه از این سانتی فیوژها در دوره‌ای ۱۲۰ روزه به پژوهشگاه صنعت نفت تحویل داده شود. از این سانتی فیوژها در امور تحقیق و پژوهش، به ویژه برای اکتشاف نفت و جداسازی استفاده می‌شود و حال، یکی از مهم ترین رویدادهای اخیر پرتاب موشک های بالستیک است که به عبارتی سرزبان‌ها افتاده است، گفته شده که ایران مرتکب نقض قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت شده است. طبق این قطعنامه از ایران تنها خواسته شده است اقداماتی که به موشک های بالستیک مربوط است به عمل نیاورد، و اگر آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تأیید نماید که برنامه هسته‌ای ایران (قبل از سال هشتم) صلح آمیز است، همه محدودیت‌های اعمال شده بر برنامه هسته‌ای اش فوراً برداشته شود. این قطعنامه هیچ جریمه‌ای برای نقض توصیه‌های غیرالزام آورش تعیین نمی‌کند و ابوما اشاره کرده است که نقض‌های مرتبط با موشک های بالستیک نقض توافق هسته‌ای برجام محسوب نمی‌شود.

یک مقام ارشد وزارت امور خارجه در یکی از مجلات اذعان کرده است که ایران به سیستم مالی آمریکا دسترسی پیدا نمی‌کند؛ یعنی دولت ابوما برنامه دسترسی ایران به نظام مالی ایالت متحده و یا استفاده از دلار ایالت متحده برای انجام دادن معاملات را اجازه نمی‌دهد و اقدامات ایران در خصوص پرتاب موشک های بالستیک را محکوم می‌کند و خواستار اعمال تحریم‌های بیش تر شدند.

در کنار این مسائل مطرح شده، خوب است به مسئله منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای اشاره‌ای داشته باشیم^۱ در این خصوص باید اشاره کرد که ان. پی. تی (NPT) مخفف معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای Nuclear Non-Proliferation Treaty

---

۱ . غریب‌آبادی، کاظم (۱۳۸۲). بررسی تحلیلی معاهده منع جامع آزمایشات هسته‌ای (TBTC)، انتشارات دانشگاه امام حسین.

است و می‌توان گفت خسارت‌های جانی و مالی ناشی از انفجار بمب‌های اتمی آمریکا در هیروشیما و ناکازاکی ژاپن و تولید زیادپلونیوم ناشی از سوخت نیروگاه‌های هسته‌ای، عواملی بودند که باعث شکل‌گیری این معاهده چندجانبه الزام آور در یک مقدمه و آماده شده است. نظارت بر این معاهده و پروتکل الحاقی آن، بر عهده آژانس بین‌المللی انرژی اتمی است که در سال ۱۹۵۷ با هدف تسهیل استفاده‌های صلح آمیز از انرژی هسته‌ای و جلوگیری از کاربرد کمک‌های این آژانس در مقاصد نظامی آغاز به کار کرد و مقر آن در وین است و بازرسی‌هایی را از تاسیسات هسته‌ای کشورهای عضو به عمل می‌آورد. فعالیت‌های آژانس در چهار بخش مهم خلاصه می‌شود:

۱. ایجاد استانداردهای سلامتی و ایمنی؛

۲. جلوگیری از انحراف مواد هسته‌ای از کاربردهای صلح آمیز به اهداف و مصارف نظامی از طریق اعمال سیستم نظارت و مراقبت؛

۳. کمک فنی؛

۴. مساعدت در زمینه تحقیقات و توسعه هسته‌ای.

آژانس برای نظارت بر اجرای تعهدات اعضا، قراردادهای متعددی با آنان امضا می‌کند:

۱. **قرارداد بازرسی:** به موجب این قرار داد، آژانس فقط از تاسیساتی بازرسی می‌کند که دولت عضو داوطلبانه خواهان بازرسی از آن شود و بازرسی از همه تاسیسات هسته‌ای یک دولت را شامل نمی‌شود؛

۲. **قرارداد بازرسی ۱۵۳:** مجموعه مقررات بازرسی از دولت‌های فاقد سلاح‌های هسته‌ای در مجموعه‌هایی تحت نام و شماره مزبور در سال ۱۹۶۸ تدوین شد. ایران این قرارداد را در سال ۱۹۷۳ با آژانس امضا کرده است. این قرارداد تحت سند شماره ۲۱۴ در دبیرخانه در وین به ثبت رسیده و از ۱۵ مه ۱۹۷۴ پس از تحویل مصوبه مجلس شورای ملی وقت به آژانس، لازم‌الاجرا شده است. آژانس با کشورهای عضو که فاقد تسلیحات هسته‌ای هستند، بر مبنای سند ۱۵۳ موافقت‌نامه‌های دوجانبه بازرسی امضا می‌کند.

پروتکل الحاقی

تحت عنوان و پروتکل تقویت کارآمدی سیستم نظارتی آژانس بر فعالیت‌های هسته‌ای مورد تصویب قرار گرفت و هدف از آن، تقویت سیستم نظارتی آژانس بر فعالیت‌های

هسته‌ای دولت‌های فاقد سلاح‌های هسته‌ای و نظارت بر اجرای تعهدات آنان طبق معاهده مذکور است. این پروتکل به بازرسان بازرسی سرزده را اجازه می‌دهد و حق دارند دو ساعت پیش از زمان بازدید به کشور مقصد اطلاع دهند. بر اساس مفاد این پروتکل، آن کشور نیز متعهد است مقدمات اداری سفر بازرسان، از جمله رواید و تمدید آن و دسترسی به محل مورد نظر را فراهم کند. بازرسان می‌توانند علاوه بر نمونه برداری، تجهیزات مانیتورینگ (نظارت) برای کشف فعالیت‌های احتمالی خارج از چارچوب رانصب کنند. در این میان لازم است به اصلی اشاره کنیم که ممکن است در بسیاری از کتاب‌ها یا مجلات با آن رو به رو شده باشید و آن اصل "لوتوس" است که توسط دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری در خصوص عدم امکان مفروض دانستن محدودیت‌ها بر استقلال کشورها و محصور شدن دایره صلاحیت دولت‌ها در موارد خاص توسط قواعد منع کننده، به کارگرفته شده است. این اصل بیان می‌کند دولت‌ها حق اصیل و ذاتی و غیرقابل واگذاری برای هر گونه فعالیتی دارند؛ مگر اینکه از طریق یکی از منابع حقوق بین‌الملل موضوع منع شده باشد. این معاهده از جولای ۱۹۶۸ مفتوح و در همان روز امضا و در ۵ مارس ۱۹۷۰ لازم الاجرا شد. این معاهده در مورد تنظیم انرژی هسته‌ای با ماهیت دوگانه است و صرفاً کنترل گسترش سلاح هسته‌ای مورد نظر نیست.^۱ تا کنون ۱۸۸ و در بعضی جاها نوشته شده ۱۸۹ کشور با امضای آن به پیمان نامه پیوستند. هندو پاکستان و اسرائیل این پیمان نامه را نپذیرفتند.

بر اساس این معاهده کشورهای دارای سلاح هسته‌ای، نباید به طور مستقیم یا غیرمستقیم به کشورهای غیربرخوردار در راه تحصیل این سلاح کمک کنند و کشورهای غیر برخوردار هم تعهد می‌کنند تا در این راه تلاش نکنند، کشورها اگرچه که طبق ماده ۴ برخوردار متعهد می‌شوند که فناوری هسته‌ای صلح آمیز را در اختیار کشورهای غیر برخوردار قرار دهند.

ان. پی. تی به دنبال قاعده مند کردن مناسبات متقابل دو گروه از اعضاست و جز

---

۱ جویز، دانیل (۱۳۹۳). تفسیر معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، ترجمه علیرضا ابراهیم گل، سیامک کریمی، رضا اسمخانی، انتشارات خرسندی.

معاهدات در حکم قرارداد یا قراردادی است؛ یعنی صرف نقض خودش دلیل مثبت برای تعلیق است. کنفرانس بازنگری در پیمان منع اشاعه سلاح‌های اتمی تا کنون سه دور در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۵ و ۲۰۱۰ برگزار شده است و هدف آن این بود که چگونه می‌توان به جهانی امن از تسلیحات هسته‌ای دست یافت. کنفرانس بازنگری در ان.پی.تی در سال ۲۰۱۵ مصادف بود با هفتادمین سالگرد تاسیس سازمان ملل و چهل و پنجمین سالگرد اجرای پیمان ان پی تی. قطعنامه‌های مصوب کنفرانس‌های بازنگری پیمان منع اشاعه سلاح‌های هسته‌ای سندی هستند که بر خواست و اراده دولت‌ها برای نابودی سلاح‌های اتمی در سراسر جهان دلالت می‌کنند؛ اما می‌توان گفت در این زمینه تاحدودی موفقیت لازم کسب نشده و دلیل آن حفظ سلاح‌های هسته‌ای رژیم اسرائیل به عنوان تنها دارنده سلاح اتمی در خاورمیانه و فعالیت‌های هسته‌ای خارج از پادمان این رژیم بوده است و اجرای کامل معاهده خلع سلاح هسته‌ای با موانعی، از قبیل اجرا نشدن مصوبات کنفرانس بازنگری رو به رو بوده است و همینطور عدم پایبندی کشورهای دارای سلاح‌های مشترک انگلیس و فرانسه در زمینه توسعه تسلیحات هسته‌ای، پروژه زیردریایی هسته‌ای بریتانیا موسوم به ترایدنت (Trident) و مهم‌ترین مسئله و مانع بزرگ انباشته کردن کلاهک‌های هسته‌ای در زرادخانه‌های کشورهای دارنده سلاح‌های هسته‌ای و مدرنیزه کردن روزانه آن‌ها و همین‌طور آزمایش هسته‌ای غیر انفجاری آمریکا در دسامبر ۲۰۱۲ است.

نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر، اقداماتی صورت گرفته که متأسفانه تعهدات در عرصه خلع سلاح‌های هسته‌ای نادیده گرفته شده و دسترسی به فناوری‌ها و مواد هسته‌ای برای مصارف صلح‌آمیز مورد نظر قرار نگرفته است. امید است تمامی این ارگان‌ها، در کنار کمیسیون مشترک که وظیفه حل و فصل اختلافات هسته‌ای، اقدامات هسته‌ای و تامین تجهیزات و خدمات و فناوری را بر عهده دارد و متشکل از نمایندگان دولت‌هاست، بتوانند در جهت این اهداف اقدامات لازم را به عمل آورند.

منابع

۱. ابوالحسن شیرازی، حبیب اله (۱۳۹۴). کالبدشناسی مذاکره هسته‌ای ایران و آمری‌کا تا حصول برجام و تصویب قطعنامه ۲۲۳۱، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، شماره ۳۰، ۱ تا ۲۸.
۲. احدیان، محمد سعید (۱۳۹۴). برجام در تحلیل کلان و خرد، موسسه فرهنگی خراسان.
۳. جوینر، دانیل (۱۳۹۳). ترجمه علیرضا ابراهیم گل، سیامک کریمی، رضا اسمخانی، انتشارات خرسندی.
۴. غریب‌آبادی، کاظم (۱۳۸۲). بررسی تحلیلی معاهده منع جامع آزمایشات هسته‌ای (TBTC)، انتشارات دانشگاه امام حسین ©.
۵. کمیته بررسی تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۴). ابعاد و پیامدهای برجام و قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل، شماره ۱.

